

(Kahire 1399/ 1979), *el-^cAlmâniyye ve taḥbîkühâ fi'l-İslâm* (Kahire 1400/1980), *el-İhâ'ü'd-dîni ve mecma'u'l-edyan ve mevki'ü'l-İslâm* (Kahire 1401/1981), *Müşkiletü'l-ulûhiyye beyne İbn Sînâ ve'l-mütekellimîn* (Kahire 1401/1981), *el-Ğazzâlî: Felsefetühü'l-aḥlâkiyye ve 'ş-şüfiyye* (Kahire 1401/1981), *el-İslâm ve ittîcâhu'l-mer'eti'l-müslime-ti'l-mu'âşıra* (Kahire 1401/1981), *el-Fârâbî el-muvaffîk ve 'ş-şâriḥ* (Kahire 1401/1981), *Müstaḥbelü'l-İslâm ve'l-karnü'l-ḥâmise 'aşere'l-hicrî* (Kahire 1402/1982).

BİBLİYOGRAFYA :

Muhammed Kâmil el-Behî, *Hayâtî fi riḥâbi'l-Ezher: Ṭâlib ve üstâz ve vezîr*, Kahire 1403/1983, Vehbe Hasan Vehbe'nin girişi, s. 4-24; B. Dodge, *al-Azhar: A Millennium of Muslim Learning*, Washington 1974, s. 167, 181, 186; *el-Ezher: Târîḥ ve teḥavvürüḥ*, Kahire 1403/1983, s. 158; M. İzzet et-Tahtâvî, *Mine'l-^cUlemâ'ir-ruvâd fi riḥâbi'l-Ezher*, Kahire 1990, s. 5-42; M. Hayr Ramazan Yûsuf, *Tetimmetü'l-A'lâm*, Beyrut 1418/1998, II, 53-54; Ahmed Alâvine, *Zeylül-A'lâm*, Cidde 1418/1998, s. 169-170; a.mlf., *et-Tezyîl ve'l-istidrâk 'alâ Mu'cemi'l-mü'ellifîn*, Cidde 1423/2002, s. 265; Nizâr Abâza – M. Riyâz el-Mâlih, *İmâmü'l-A'lâm*, Beyrut 1999, s. 264; Yûsuf Abdurrahman el-Mar'aşî, *Neşrül-cevâhir ve'd-dürer fi 'ulemâ'i'l-ḥarnî'r-râbî 'aşer*, Beyrut 1427/2006, II, 2029-2031.

MUHAMMED MASUM ŞENBURÇ

BEKRÎ, Cemâleddin

(جمال الدين البكري)

Cemâlüddîn Muhammed b. Ebi'l-Hasen Muhammed b. Muhammed el-Bekrî es-Siddîkî eş-Şâfiî el-Eş'arî (ö. 962/1555'ten sonra)

Muhaddis, tarihçi ve şair.

X. (XVI.) yüzyılın başında Mısır'da doğdu. Hz. Ebû Bekir'in soyundan gelen ve yetiştiği âlimlerle tanınan Bekrî ailesindedir. Babası Ebû'l-Hasan el-Bekrî'nin ic-tihad mertebesinde bir âlim, muhaddis ve tarikat büyüğü olduğu, İbn Hacer el-Heytemî ile muhaddis Müttakî el-Hindî'nin ona talebelik ettiği belirtilmektedir (Siddîk Hasan Han, III, 163). Abdülkâdir el-Ayderûsî, Bekrî'nin Abdülazîz ez-Zemzemî el-Mekî hakkında yazdığı bir şiirinden söz ederken kendisini "eş-şeyhü'l-kebir, velî, ârif billâh" diye nitellemektedir (*en-Nûrüs-sâfir*, s. 288). Muhaddis ve ahbârî sıfatlarıyla da anılan Bekrî, dinî ilimler ve Arap şiiriyle ilgilenmesinin yanında vaaz ve irşad faaliyetlerinde de bulundu. Onun Resûl-i Ekrem başta olmak üzere tanınmış şahsiyetler, veba salgını gibi olaylar hakkında şiirler yazdığı kaydedilmektedir.

Vefat yılı kesin olarak bilinmemekle beraber son eseri olan *Te'bidü'l-minne bi-te'yidi Ehli's-sünne*'yi 962'de (1555) telif etmesi dikkate alınarak bu tarihten sonraki bir zamanda öldüğü söylenebilir.

Eserleri. Bekrî'nin eserleri, Kâtib Çelebi ve Bağdatlı İsmâil Paşa'nın kayıtlarından anlaşıldığı kadarıyla küçük risâleler şeklinde olup belli başlıları şunlardır: **1.** *Te'bidü'l-minne bi-te'yidi Ehli's-sünne*. Tevhide dair olup 962'de (1555) telif edilen eserin bir nüshası el-Mektebetü'l-Ezheriyye'de bulunmaktadır (nr. 106665/944). **2.** *el-Cevherü's-şemîn min kelâmi Seyyidi'l-mürselîn*. Kırk hadis çalışmasıdır (İÜ Ktp., AY, nr. 1517). Aynı adla Riyad'da el-Mektebetü'l-merkeziyye'de kayıtlı olan (nr. 66836/2703) ve müellifi bilinmeyen eser de muhtemelen bu risâledir. Müellifin ilk sekiz tanesi birer kırk hadis çalışması olan diğer eserleri de şunlardır: *el-Eḥâdisü'l-muḥazzirât 'an (min) şürbi'l-müskirât* (İÜ Ktp., AY, nr. 1517); *Tecdidü'l-efrâḥ bi-fezâ'ili'n-nikâḥ* (İÜ Ktp., AY, nr. 1517); *Hüsnü'l-işâbe fi-fazli's-şahâbe* (İÜ Ktp., AY, nr. 1517); *Maḥvü'l-evzâr (akzâr) bi-fazli'l-istiğfâr* (İÜ Ktp., AY, nr. 1517); *Büşra'l-ibâd bi-fazli'l-ribât ve'l-cihâd* (İÜ Ktp., AY, nr. 1517); *Taḥzîru ehli'l-âhire min dâri'd-dünyâ ed-dâsire* (nşr. Mecdî es-Seyyid İbrâhim, Tanta 1410/1990; aynı eser Celâleddin es-Süyûtî'ye nisbet edilerek de yayımlanmıştır [nşr. Târîk b. Muhammed et-Tavârî, Beyrut 1428/2007]); *Şerefü'l-fuḳarâ' ve beyânü ennehumü'l-ümerâ'* (*İzâhu'l-meknûn*, II, 47); *Aḥbârü'l-aḥyâr* (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 1446); *el-Fetḥü'l-ḳarîb bi-fazli'l-kiberi ve'l-meşîb* (İÜ Ktp., AY, nr. 1517); *Meḥâsinü'l-ifâde fi eḥâdisi'l-iyâde* (İÜ Ktp., AY, nr. 1517); *Nüzhetu'l-ebşâr bi-fezâ'ili'l-enşâr* (Tunus Zeytûne Ktp., nr. 4808; İÜ Ktp., AY, nr. 1517); *en-Nazarü's-şâḳib fimâ li-Ḳureyş mine'l-menâḳib* (İÜ Ktp., AY, nr. 1517); *Nihâyetü'l-ifdâl fi şerefi'l-âl* (İÜ Ktp., AY, nr. 1517); *Me'âhidü'l-cem' fi meşâhidi's-sem'* (semâ ve hükümlerine dair olup bir mukaddime ile üç fasıldan meydana gelmektedir [Keşfü'z-zunûn, II, 1730]); *Sü'âl fi't-tâ'ün ve cevâbüh* (bu çalışmanın iki nüshasından biri İstanbul'da [Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 1872], diğeri Şam'da [el-Mektebetü'z-Zâhiriyye, nr. 93667/83] bulunmaktadır [Salâh M. el-Hiyemî, II, 373]); *el-Keyfiyyetü's-şerîfe ve'l-cevheretü'n-nefîse* (Kayseri Râşid Efendi Ktp., nr. 1323, vr. 82^b-85^a); *Enmûzecü melazzi ehli'l-ikân 'inde ḥavâdisi'z-zamân; Ğâyetü't-taleb*

fi fazli'l-^cArab; Kitâbü'z-Zühd ve'l-ḳanâ'a ve 'ş-şabr ve fazli'l-fakr; el-Ḳav-lü'l-celi fi fezâ'ili 'Alî; Tuḥfetü'l-^caclân fi fezâ'ili 'Osmân; Kitâbü'l-Ğurer fi fezâ'ili 'Ömer; er-Ravzu'l-enîḳ fi fazli's-Şiddîk (son yedi risâle İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde bir mecmua içerisinde bulunmaktadır [AY, nr. 1517]).

BİBLİYOGRAFYA :

Abdülkâdir el-Ayderûsî, *en-Nûrüs-sâfir*, s. 287-288; *Keşfü'z-zunûn*, I, 25, 268; II, 1730; Siddîk Hasan Han, *Ebcedü'l-^culûm* (nşr. Abdülcebbar Zekkâr), Dimaşk 1978, III, 163; *İzâhu'l-meknûn*, I, 30, 184, 226, 230, 382, 403; II, 47, 169, 440, 445, 634, 657, 690; Kehhâle, *Mu'cemi'l-mü'ellifîn*, IX, 185; Salâh M. el-Hiyemî, *Fihrisü mahḫûlâti Dâri'l-kütübi'z-Zâhiriyye: eḥ-Ṭib ve 'ş-şaydele*, Dimaşk 1401/1981, II, 373; M. Fuâd ez-Zâkirî, "Muḫammed b. Ebi'l-Ḥasan el-Bekrî", *Mv.ACJ*, XVI, 325-327.

MUSTAFA MACİT KARAGÖZOĞLU

BEKRÎ MUSTAFA PAŞA

(bk. MUSTAFA PAŞA, Tekirdağlı).

BEL, Alfred Marie Octave

(1873-1945)

Kuzey Afrika ülkeleri hakkındaki çalışmalarıyla tanınan Fransız şarkiyatçısı.

14 Mayıs 1873'te Fransa'nın Salins (Jura) şehrinde doğdu. Orta öğrenimini burada tamamladı. Liseyi bitirdikten sonra Auxerre Koleji'nde eğitimci olarak çalışmaya başladı. 1891'de Cezayir'e giderek kısa bir süre Blida Koleji'nde, ardından beş yıl süreyle (1892-1897) Oran Lisesi'nde öğretmenlik yaptı. Bir yıllık askerlik hizmetinden sonra Arapça okudu ve sertifika aldı. Gösterdiği başarıdan dolayı şarkiyatçı René Basset'nin desteğiyle Cezayir Lisesi'ne edebiyat öğretmeni olarak tayin edildi (1899). Ayrıca Ecole Supérieure des Lettres d'Alger'e kaydedildi; Arapça, Habeşçe, Türkçe ve Berberice derslerini okutan René Basset'nin yanı sıra Berberî lehçeleri ve Kuzey Afrika toplumları uzmanı Edmond Doutté ve Kuzey Afrika coğrafyası uzmanı Augustin Bernard'ın öğrencisi oldu. İki yıl süren yoğun bir çalışmanın sonunda kariyerine coğrafya ve tarih alanında çifte lisans diplomasını ekledi. İlk bilimsel çalışmasını 1902'de "el-Câziye" adlı Arap halk şarkısı üzerinde yaptı. Bazı Arap efsaneleri ve Benî Hilâl inanışlarıyla şarkı arasındaki ilişkiyi incelediği bu çalışması yayımlandı ("La Djazya: Chanson arabe précédée d'observations sur quelques légendes arabes et sur la geste des Benî-Hilâl",

JA, IX/19 [1902], s. 289-347; IX/20 [1902], s. 169-236; X/1 [1903], s. 311-316). Augustin Bernard'ın danışmanlığında "Les lacs, chotts et sebkhâs d'Algérie" adıyla hazırladığı bir çalışmayı 1902'de Oran'da düzenlenen müsteşrikler kongresinde tebliğ olarak sundu. Ayrıca René Basset danışmanlığında *Les Benou Ghânya et leur lutte contre l'empire almohade* adlı tezini hazırladı (Paris 1903). Daha sonra uzun yıllar görev yapacağı Tilimsân'a giderek buradaki lisede edebiyat öğretmeniği yaptı. 1905'te William Marçais tarafından Cezayir Lisesi'ne müdür seçildi, aynı yıl Cezayir'de düzenlenen müsteşrikler kongresine bir tebliğle katıldı. 1914'te Fransa'nın Fas sömürge valisi General Hubert Lyautey tarafından Fas'a davet edildi ve kendisine ülkedeki eğitim öğretimin geliştirilmesi konusunda görev verildi. Burada kaldığı iki yıl boyunca yöneticiliğini üstlendiği Batha Müzesi'nin ilk katalogunu hazırladı. 1916'da Fas'la ilgili birçok veri elde ederek Tilimsân'a döndü ve ileriki yıllarda hazırladığı çalışmalarında bunlardan yararlandı. 1936'da emekliye ayrıldı; ancak akademik çalışmalarını devam ettirdi, bu arada Asdikâü Tilimsânî'l-kadîme cemiyetini kurdu. 1942'de Berberî ülkesinde İslâm'ın durumunu ele aldığı önemli eserinin (*La religion musulmane en Berbérie*) II ve III. ciltlerini oğlu Lusyan'ın yanında hazırlamak için Fas'ın Miknâs şehrine gitti. Ancak kitabının II. cildini tamamlayamadan 18 Şubat 1945 tarihinde öldü.

Eserleri. Alfred Bel kırk üç yıllık ilmi hayatında onun üzerinde kitap, çeşitli akademik dergilerde altmıştan fazla makale ve *Encyclopaedia of Islam*'da yirmiye yakın madde yazmıştır. Önceleri edebiyat tarihiyle ilgili çalışmalar yapmış, ardından sosyal tarih ve sanat tarihine yönelmiştir. **Telif:** *Tlemcen et ses environs* (Oran 1908; Toulouse 1959; Tilimsân şehrinin turistik yerlerini tanıtan bir rehber niteliğindedir); *Les fêtes patronales à Tlemcen* (Lyon 1921); *Le travail de la laine à Tlemcen* (Paris 1913, P. Ricard ile birlikte); *Un atelier de poterie et de faiences au Xe siècle de J. C. découvert à Tlemcen* (Constantine 1914); *Les industries de la céramique à Fès* (Paris 1918); *Un catalogue des livres arabes de la bibliothèque de la mosquée d'El Qarawiyyin (el-Maḥḥūḥātū'l-ʿArabiyye bi-Fâs ve Fehresü'l-kütübî'l-ʿArabiyye bi-Mektebeti Câmî'i'l-Ḥaraviyyin bi-Fâs, Fas 1918); Les inscriptions arabes de Fès* (Paris 1919; bu eserde Fas'taki bazı tarihî cami, medrese ve mezarlıklardaki

Arapça kitâbeleri inceleyip metinlerini Fransızca'ya tercüme etmiştir); *La religion musulmane en Berbérie I* (Paris 1938; Abdurrahman Bedevî tarafından *el-Fıraḳu'l-İslâmiyye fi'ş-Şimâli'l-İfrîki mine'l-fethi'l-ʿArabi ḥatta'l-yevm* adıyla Arapça'ya çevrilmiştir [Beyrut 1981], müellif üç cilt halinde hazırlamayı düşündüğü eserin birinci cildinde Mağrib ülkelerinde VII-XX. yüzyıllar arasında İslâm dininin yayılışını ve bölgedeki İslâm mezheplerini ele almış, ikinci ciltte Berberîler'de Sünnî İslâm doktrinini incelemeye başlamışsa da bu cildi tamamlayamamış, tasavvufî İslâm konularını incelemeyi hedeflediği üçüncü cildi de bitirememiştir); *l'İslam mystique* (Paris 1988); *La population musulmane de Tlemcen* (Paris 1908).

Neşir ve Tercüme: 1. *Buḡyetü'r-ruv-vâd: Histoire des Benî ʿAbd al-Wâd, rois de Tlemcen* (I-II, Cezayir 1904-1913; Paris 1913). Ebû Zekeriyâ İbn Haldûn'un *Buḡyetü'r-ruv-vâd fi zikri'l-mülûk min Benî ʿAbdilvâd* adlı eserinin Fransızca tercümesiyle birlikte neşridir. *Encyclopaedia of Islam*'ın Türkçe'ye çevrilişi sırasında bir hata yapılmış ve Bel'in neşrinin Brosselard ile Bergès'in Tilimsân hakkındaki eserlerinin (adları için bk. *İA*, I, 102) Arapça metin ve Fransızca tercüme olduğu söylenmiştir (V/2, s. 744). 2. İbnü'l-Ebbâr'ın *Tekmilâtü'ş-Şıla'sının* I. cildini İbn Ebû Şeneb ile birlikte neşre hazırlamıştır (*Tecmilât as-Sıla. Texte arabe, d'après un ms. de Fez, Cezayir 1920*). 3. *Zahrat el-as, fondation de la ville de Fès* (Cezayir 1923). Ebû'l-Hasan Ali el-Ceznâî'nin *Zehretü'l-âs fi binâ'i medîneti Fâs* adlı eserinin tercümesiyle birlikte neşridir.

Alfred Bel'in bazı makale ve ansiklopedi maddeleri de şöylece sıralanabilir: "Notice sur une inscription de 1846 sur le pont de Négrier (Tlemcen)" (*RAfr.*, sy. 55 [1913], s. 160-170); "Fouilles faites sur l'emplacement de l'ancienne mosquée d'Agadir (Tlemcen)" (*RAfr.*, sy. 55 [1913], s. 26-47); "Sidi Boumediène et son maitre ed-Daqqâk à Fès" (*Mélanges René Basset*, Paris 1923, I, 31-68); "René Basset" (*RAfr.*, sy. 65 [1924], s. 12-19); "Documents récents sur l'histoire des almohades" (*RAfr.*, sy. 71 [1930], s. 113-120); "Le sūfisme en occident musulman au XIIe et au XIIIe siècle de J.-C." (*Annales de l'Institut des études orientales*, I [Alger 1934-1935], s. 145-161). "Abdülvâdiler", "İbn Haldûn", "Abdülvâhid er-Reşid I", "Ebû Hammû Mûsâ I", "Ebû Hammû Mûsâ II", "Ebû Medyen", "Ali b. Yûsuf b. Tâşfin",

"Muvahhidler", "Murâbitlar", "Zeyyâniler" *Encyclopaedia of Islam*'a yazdığı maddelerinden bazılarıdır (Bel'in çalışmalarının bir listesi için bk. Janier, *RAfr.*, LXXXIX [1945], s. 110-116).

BİBLİYOGRAFYA :

Necîb el-Akîkî, *el-Müsteşrikün*, Kahire 1980, I, 246-247; Abdülhamîd Sâlih Hamdân, *Ṭabaḳâtü'l-müsteşrikin*, [baskı yeri ve tarihi yok] (Mektebetü Medbûlî), s. 102; Yahyâ Murâd, *Mu'cemü es-mâ'i'l-müsteşrikin*, Beyrut 1425/2004, s. 168-169; W. Behn, *Concise Biographical Companion to Index Islamicus: An International Who's Who in Islamic Studies from its Beginnings Down to the Twentieth Century: Bio-bibliographical Supplement to Index Islamicus, 1665-1980*, Leiden 2004, I, 131; E. Janier, "Alfred Bel (1873-1945)", *Bulletin de la société de géographie et d'archéologie d'Oran*, LXV, Paris 1944, s. 66-76; a.m.f., "Travaux de M. Alfred Bel", *RAfr.*, LXXXIX (1945), s. 110-116; G. Marçais, "Alfred Bel (1873-1945)", a.e., s. 103-116; H. Terrasse, "Alfred Bel (1873-1945)", *Hespéris*, XXXII (1945), s. 15-17; M. Adolphe Lods, "Séance de 2 Mars", *CRAIBL*, LXXXIX/1 (1945), s. 136-147; "Bil, Elferîd", *Ma'lemetü'l-Mağrib*, Rabat 1413/1992, VI, 1962-1963.

ÖMER İŞHAKOĞLU

BELDAR

(بلدار)

Osmanlı ordusunda hizmet veren bir çeşit yardımcı istihkâm kuvveti.

Farsça *bel-dâr* kelimesi sözlükte "kazıcı, toprak kazın, kürekçi" anlamına gelir. Türkçe "bel" kelimesinin "dağ silsilesinde iki vadi arasında kalan dar yer, geçit, boğaz" anlamından dolayı beldar, kavram olarak "bir dağın geçit ve boğazını muhafaza eden kimse" şeklinde tanımlanıp **der-bend** ile eş anlamlı kabul edilmiş ve birçok araştırmada bu tanım kabul görmüşse de beldarın bu anlamda kullanıldığına dair kaynaklarda bir kayda rastlanmaz. Beldarların yol açma ve hendek kazma başta olmak üzere yerine getirdikleri hizmetler Osmanlı erken döneminden itibaren başka topluluklarca yürütülmekte olup beldar kavramı daha geç bir tarihte, ilk defa muhtemelen Revan seferi (1635) sırasında kullanılmıştır.

Beldarların en üst âmiri beldar ağası olup onun altında bölükbaşlar ve odabaşlar bulunurdu. Her on beldara bir oda başı ve her beş odabaşıya bir bölükbaşının tayin edilmesi kural olmakla birlikte bunun her zaman uygulanmadığı görülür. Beldarların yazımında ve orduya naklinde merkezden gönderilen mübaşirler de görev alırdı. Seçilecek beldarların genç ve güçlü kuvvetli olması, zanaatkârlardan